

ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Князькова Л. М.

Стаття присвячена дослідженню проблем захисту соціальних прав громадян України. Соціальні права є важливою складовою частиною в правовій системі як такі, що регулюють відносини у ключових сферах суспільства. Права людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності сучасних цивілізованих соціальних правових держав, а утвердження і забезпечення прав є їх ключовим завданням та головним обов'язком. Проведено науковий аналіз міжнародного та національного законодавства щодо соціальних прав громадян України у зв'язку з тим, що Україну прийнято кандидатом у члени Європейської спільноти. У статті акцентовано увагу на тому, що соціальні права людини та громадянина визнаються міжнародним та національним законодавством, які передбачають створення необхідних умов для реалізації соціальних прав людини та громадянина. Акцентовано увагу, що у зв'язку з відсутністю достатньої кількості фінансів держава не в змозі забезпечити всі соціальні права і державні гарантії не відповідають принципу реальності. Охарактеризовано особливості захисту пенсійних прав громадян України. Проаналізовано висновки національних судів щодо захисту пенсійних прав.

Висвітлена позиція Європейського суду з прав людини про те, що у сфері соціального законодавства, у тому числі в сфері пенсійних виплат, держави користуються широкою свободою розсуду, що в інтересах соціальної справедливості та економічного добробуту може законно змусити їх коригувати, обмежувати або навіть зменшувати розмір пенсійних виплат, які, як правило, виплачуються кваліфікованому населенню. Автором акцентовано увагу, що у сучасний період спостерігається збільшення кількості українських громадян, які виїжджають за кордон у зв'язку з російською агресією та для працевлаштування. На жаль, в умовах фінансової та економічної нестабільності громадяни не отримують належної державної підтримки. Тому з метою збереження населення нашої держави, впевненості громадян у стабільності пропонується впровадження права громадянина на соціальне благополуччя. Сутністю права на соціальне благополуччя будуть гарантії з боку держави щодо можливості реалізації права на соціальний захист, надання фінансової допомоги у разі необхідно-

сті, отримання належної пенсії, розмір якої повинен забезпечувати достатній життєвий рівень тощо.

Ключові слова: соціальні права, Європейська інтеграція, пенсійне забезпечення, соціальний захист.

Knyazkova L. M. Protection of social rights of citizens of Ukraine on the way to European integration

The article is devoted to the study of the problems of protection of social rights of citizens of Ukraine. Social rights are an important component of the legal system, as they regulate relations in key areas of society. These rights form the basis of the life activity of a person, a citizen; they take an important place in the general system of law and in the system of individual and collective rights of a person and a citizen. Human rights and their guarantees determine the content and direction of the activities of modern civilized social legal states, and the establishment and provision of rights is their key task and the main duty. A scientific analysis of international and national legislation of social rights of citizens was carried out. The features of protection of social rights of Ukrainian citizens due to the fact that Ukraine has been accepted as a candidate for membership of the European Community are considered. The social rights of a person and a citizen are recognized by international and national legislation, which provide for creation of the necessary conditions for implementation of the social rights of a person and a citizen. But, due to the lack of sufficient funds, the state is unable to ensure all social rights; state guarantees do not correspond to the principle of reality. That is, the lack of financial support does not allow the realization of most social rights in Ukraine, which automatically gives them the status of unreal ones. The features of protection of pension rights of citizens of Ukraine are characterized. The conclusions of national courts regarding the protection of pension rights are analysed.

The position of the European Court of Human Rights is highlighted, that in the field of social legislation, including in the field of pension payments, the states enjoy wide discretion, which in the interests of social justice and economic well-being may legally force them to adjust, limit or even reduce the amount of pension payments, which, as a rule, are paid to the qualified population.

The author emphasized that in the current period there is an increase in the number of Ukrainian citizens who go abroad due to the Russian aggression, and for employment. Unfortunately, in the conditions of financial and economic instability, citizens do not receive adequate state support. Therefore, in order to preserve the population of our state, the citizens' confidence in stability, it is proposed to implement the citizen's right for social well-being. The essence of the right for social welfare will be guarantees from the state regarding the possibility of realizing the right for social protection, providing financial assistance, if necessary, receiving an adequate pension, which amount should ensure a sufficient standard of living, etc. This right will also be an additional guarantee of ensuring the development of the right for national self-identity.

Key words: social rights, European integration, provision of pension, social protection.

Постановка проблеми та її актуальність.

Конституція України у статті 1 проголошує, що «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [1]. Соціальна держава перш за все гарантує людині достойне життя і вільний розвиток. Вона повинна створювати необхідні передумови для того, аби її громадяни мали змогу забезпечити себе та свої сім'ї усім необхідним, не вдаючись до державної опіки. І лише ті особи, котрі не можуть з тих чи інших об'єктивних, незалежних від них причин (наприклад, хвороба, вікова непрацездатність) утримувати себе, повинні одержувати від держави достатню допомогу з тим, щоб вести гідний людини спосіб життя. Ці завдання визначають не тільки соціальну відповідальність держави і суспільства стосовно своїх членів і, таким чином, відповідальність за соціальне забезпечення та задоволення соціальних потреб, але й соціальну відповідальність членів суспільства як один щодо одного, так і щодо усієї спільноти, а саме: обов'язок захисту, сприяння соціальному забезпеченню, відповідальність за колективну взаємодопомогу, виконання зобов'язань, що випливають із права власності, а також із завдань та діяльності держави, які роблять її здатною виконувати такі соціальні завдання. Пріоритетними завданнями соціальної держави є забезпечення громадянам гідного рівня життя, гарантування соціальної стабільності, соціальної безпеки і соціальної допомоги, громадянського миру і злагоди. Проголошення Конституцією України людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки, а також її прав і свобод найвищою цінністю визначило курс і напрямки реформування держави і суспільства, а також виявило цілий ряд питань, що потребують дослідження,

у тому числі і питання соціальних прав людини.

Проблема природи соціальних прав та механізмів їх реалізації і захисту є однією із дискусійних у правовій теорії та практиці, а необхідність звернення до цих питань надзвичайно актуальна, оскільки на пострадянському просторі в трактуванні природи соціальних прав та їх місця в системі прав людини відбулися настільки значні зміни, що без їх оцінки і вироблення власної позиції просування вперед неможливе [2, с. 39]. Проблема захисту соціальних прав громадян України ускладнюється ще і воєнною агресією Росії щодо України. Знищення агресором важливих об'єктів інфраструктури призвело до значних труднощів в економіці країни, що не сприяє поліпшенню соціального захисту населення. Перед нашою державою стоїть завдання побудови такої системи соціального захисту, яка змогла б швидко та якісно підвищити рівень життя соціально незахищених груп населення і водночас не бути стримуючим фактором для розвитку економіки. Рішення може бути знайдено у створенні гнучких, спроможних швидко адаптуватися в політичних та економічних умовах систем управління соціальними ризиками, що базуються на кращих світових досягненнях та враховують національні особливості розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання аналізу соціальних прав громадян України слугували предметом вивчення в наукових працях таких учених, як: А.Ю. Бадида [3], яка досліджувала теоретичні підходи та судову практику щодо соціальних прав людини в рамках романо-германської та англосаксонської системи; А.В. Міщенко [4] – конституційно-правове регулювання обмеження соціально-економічних прав людини на підставі аналізу Європейського досвіду; В.В. Новицький [5] – юридичні гарантії прав людини, у тому числі і соціальних; Е.Л. Ковалюмнус [6] – правовий механізм захисту трудових і соціальних прав суддів в Україні та ін. Але враховуючи зміни, що відбуваються в умовах Європейської інтеграції України, деякі питання досі залишаються дискусійними та потребують подальшого наукового обґрунтування.

Враховуючи зазначене, мета роботи полягає в тому, щоб на основі аналізу теоретичних засад, законодавства та судової практики щодо механізму захисту соціальних прав визначити нові закономірні тенденції його розвитку в умовах Європейської інтеграції та надання науково обґрунтованих рекомендацій щодо його вдосконалення.

Відповідно до поставленої мети пропонується вирішити такі завдання

1) визначити поняття соціальних прав та виділити їх особливості;

2) розглянути окремі види соціальних прав та реалізацію їх в Україні на шляху до Європейської інтеграції;

3) запропонувати рекомендації для удосконалення механізму захисту соціальних прав.

Виклад основного матеріалу. Соціальні права відносяться до прав другого покоління. Друге покоління прав і свобод людини і громадянина почало формуватися в процесі боротьби людей за поліпшення свого соціально-економічного становища та культурного рівня. Ці вимоги були закріплені після Першої світової війни, а вплинули на демократизацію і соціалізацію конституційного права країн світу та міжнародне право після Другої світової війни, коли завдяки бурхливому розвитку виробництва склалися реальні передумови для задоволення соціальних потреб громадян. Соціальні права є важливою складовою частиною в правовій системі як такі, що регулюють відносини у ключових сферах суспільства. Ці права складають основу життєдіяльності людини, громадянина, вони посідають важливе місце в загальній системі права та в системі індивідуальних і колективних прав людини та громадянина. Права людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності сучасних цивілізованих соціальних правових держав, а утвердження і забезпечення прав є їх ключовим завданням та головним обов'язком. Завдання ідентифікації та класифікації соціальних прав людини та громадянина набуває важливого практичного значення при розробленні правового забезпечення соціальної і економічної політики держави і покликано сприяти забезпеченню повноти їх обґрунтованості, послідовності викладу таких прав у законодавстві, визначенню юридично обґрунтованих засобів їх захисту та створення умов для реалізації [7, с. 1].

Міжнародні акти щодо прав людини у тому числі і соціальних містяться у ст.ст. 1, 13, 55, 56, 62 і 68 Статуту ООН, Загальної декларації прав людини [8]; Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права [9]; Міжнародному пакті про громадянські і політичні права [10]; Декларації про право на розвиток [11]; Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [12]; Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва [13]; Конвенції про статус біженців [14] тощо. Крім того, Міжнародною організацією праці

прийнято більше 170 конвенцій у цій сфері. Серед яких: «Про примусову працю» (1930 р.), «Про справедливу винагороду» (1951 р.), «Про дискримінацію в галузі праці і зайнятості» (1958 р.), «Про політику в галузі зайнятості (1964 р.), «Про працюючих із сімейними обов'язками» (1981 р.), «Про сприяння зайнятості і захист від безробіття» (1988 р.) та ін.

Соціальні права (англ. social rights) – це: 1) сукупність прав індивіда у соціальній сфері, що полягають у можливості набуття соціальних благ, володінні, користуванні та розпоряджанні ними та їх захисті або вчиненні певних дій у соціальній сфері; 2) сукупність конституційних прав індивіда, що визначають юридичні можливості людини претендувати на отримання матеріальних благ від держави за настання певних умов; 3) правові норми, які визначають місце людини в соціальній сфері суспільства, забезпечують їй можливість мати, користуватися і розпоряджатися соціальними благами [15, с. 286].

П.М. Рабінович визначає соціальні права як можливості людини реалізовувати свої здібності, здобувати засоби для існування, беручи участь у виробництві матеріальних та інших благ та відносить до них права власності на засоби виробництва, здобуття професії; вибір та здійснення трудової або іншої діяльності; сприятливі умови та справедливу оплату праці; відпочинок і дозвілля [16, с. 12].

У Великому енциклопедичному юридичному словнику соціальні права визначені як громадські права у соціальній сфері, що полягають у можливості набуття соціальних благ, володінні, користуванні й розпорядженні ними та їх захисті або вчиненні певних дій у цій сфері. До соціальних прав віднесені право на працю, на відпочинок, на соціальний захист, на житло, на достатній життєвий рівень, на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування та ін. [17, с. 829].

Отже, соціальні права та свободи людини громадянина – це міра можливої поведінки або діяльності людини в соціальній сфері, що передбачає задоволення законних інтересів і потреб у сфері трудової діяльності, соціального захисту та охорони здоров'я.

У правовій доктрині соціальні та економічні права наділяють такими ознаками: вони є універсальними та невідчужуваними від людини; такі права поширюються на певну соціально-економічну сферу життєдіяльності людини; такі права становлять собою можливості здобувати засоби для існування, беручи безпосередню

участь у виробництві чи організації виробництва матеріальних та інших благ або отримуючи такі засоби соціальних джерел через соціальне утримання; для забезпечення реальності таких прав необхідні позитивні зусилля держави зі створення умов для їх реалізації людиною, пов'язані зі значними витратами, в межах економічних можливостей країни; обов'язок держави забезпечувати економічних і соціальних прав зазвичай не має тієї міри формальної визначеності, яка властива її обов'язку забезпечувати права громадянські (особисті) і політичні.

Система соціальних прав визначається Європейською соціальною хартією (переглянутою), яка виділяє такі соціальні права: на працю (ст. 1); на справедливі умови праці (ст. 2); на безпечні та здорові умови праці (ст. 3); на справедливий винагороду (ст. 4); на створення організацій (ст. 5); на укладання колективних договорів (ст. 6); право дітей та підлітків на захист (ст. 7); право працюючих жінок на охорону материнства (ст. 8); на професійну орієнтацію (ст. 9); на професійну підготовку (ст. 10); на охорону здоров'я (ст. 11); на соціальне забезпечення (ст. 12); на соціальну та медичну допомогу (ст. 13); на користування послугами соціальних служб (ст. 14); право інвалідів на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства (ст. 15); право сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист (ст. 16); право дітей та підлітків на соціальний, правовий та економічний захист (ст. 17); на захист від бідності та соціального відчуження (ст. 30); на житло (ст. 31) [12].

Соціальні права закріплені в Конституції України, а саме: стаття 46 визначає, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [1].

Міжнародні документи також закріплюють право громадян на соціальний захист у ст. 22 і 25 Загальної декларації прав людини, ст. 9, 10, 11, 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., ст. 26 Конвенції про права дитини. Здійснення цього права пов'язано з реалізацією інших прав, у тому числі на задовільний рівень життя, на охорону і поміч сім'ї, материнству і дитинству, права на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я. Гарантії забезпечення права на соціальний захист є предметом ряду міжнародних

конвенцій і рекомендацій, прийнятих МОП. Конвенція № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» встановлює обов'язок держав забезпечувати дев'ять видів виплат, зокрема на медичну допомогу профілактичного і лікувального характеру, через хворобу з метою відновлення тимчасово втраченої працездатності, по безробіттю, по старості, по вагітності, по інвалідності або у випадку втрати годувальника. Конвенція № 118 «Про рівноправність у галузі соціального забезпечення» закріплює принцип рівних із громадянами прав іноземців і осіб без громадянства.

На шляху інтеграції України до Європейського співтовариства одним із пріоритетних її завдань є забезпечення реалізації визначених Основним законом України прав та свобод людини і громадянина. Удосконалення вітчизняного законодавства про соціальний захист та приведення його у відповідність до світових правових стандартів прав людини - одне з найважливіших цілей нашої держави.

Соціально-економічна ситуація в Україні, стан забезпечення прав людини в соціальній сфері й розвиток правового регулювання соціальної політики за роки незалежності трактувались переважно як політичні категорії, що приймаються здебільшого для швидкого реагування на прямі загрози в соціальній сфері, а не для подолання системних диспропорцій, що сформувалися у державі й суспільстві. Таким чином, в Україні існують проблеми щодо соціального захисту громадян. Як відмітила Валентина Данішевська (екс Голова Верховного Суду), «мусимо констатувати, що суди першої інстанції задовольняють приблизно 84 відсотки позовів у соціальних спорах. Це досить високий показник, який свідчить про масовість порушення державою прав громадян» [18, с. 11]. Військова агресія Росії проти України зумовила гостру необхідність модернізації системи захисту прав та свобод такої категорії суб'єктів, як внутрішньо переміщені особи. Майже 14 мільйонів осіб виїхали зі своїх домівок, з них кількість внутрішньо переміщених осіб перевищила 8 мільйонів людей. Про це заявила помічниця Генерального секретаря ООН з гуманітарних питань Джойс Мсуя 12 травня 2022 року [19]. Потребує врегулювання питання про повернення внутрішньо переміщеним особам-пенсіонерам недоотриманих пенсій за минулий час. Вважаємо, що формування одноманітної практики застосування окремих положень законодавства у сфері прав внутрішньо переміщених осіб на всій території України, забезпечення єдиного та справед-

ливого підходу до соціального захисту внутрішньо переміщених осіб дозволять уникнути технічних помилок на рівні правозастосування та зменшать необхідність звернення до судового захисту порушених прав. На нашу думку, потребують також вирішення питання правового регулювання порядку визначення шкоди та збитків, завданих громадянам України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Залишаються невирішеними питання перерахунків пенсій працівникам правоохоронних органів у зв'язку з підвищенням грошового забезпечення. Адже Конституційний Суд України зазначив, що «норми-принципи частини п'ятої статті 17 Конституції України щодо забезпечення державою соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей, є пріоритетними та мають безумовний характер; тобто заходи, спрямовані на забезпечення державою соціального захисту вказаної категорії осіб, у зв'язку, зокрема, з економічною доцільністю, соціально-економічними обставинами не можуть бути скасовані чи звужені» [20]. Залишається невирішеною проблема виконання судових рішень. Держава Україна в особі своїх органів боргує українцям 5 млрд грн за невиконаними судовими рішеннями, виконання яких гарантовано державою [21]. Це передусім рішення по соціальних спорах, зокрема щодо виплати пенсій. Відомий український вчений П. Гуйван вважає, що невиконання остаточних судових рішень наразі стало системною проблемою національної правової системи. Ця проблема вже досягла грандіозного масштабу і постійно зростає. Вона все очевидніше усвідомлюється прогресивною частиною суспільства як реальна загроза справедливому судочинству і взагалі принципу верховенства права [22]. Попри нагальну необхідність у реформуванні виконавчої діяльності, спрямуванні її на законне та швидке виконання рішень судових установ, що набрали чинності і у такий спосіб набули статусу остаточних, поступ національної правової системи у цій царині відбувається вкрай повільно. Для подолання хронічних недоліків українській владі не слід чекати багато років на рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, а негайно здійснити необхідні законодавчі дії. За практикою ЄСПЛ, зокрема у справі «Шмалько проти України», суд констатував, що орган державної влади не має права посилатися на брак коштів, щоб виправдати невиконання судового рішення про виплату боргу. Невиконання рішення державного суду не може

бути виправдане і відсутністю бюджетних видатків [23]. Механізм судового захисту соціальних гарантій включає як національні суди, так і можливість звертатися до Європейського суду з прав людини. Однак існує думка про появу такої соціальної якості, яка є не одностороннім обов'язком держави забезпечити соціальний захист громадян, а створює умови для їхньої взаємодії, усунення конфліктів, подолання інертності особи у вирішенні тих проблем, від яких безпосередньо залежить матеріальне благополуччя. Європейський суд з прав людини за період свого функціонування ухвалив понад два десятки тисяч рішень. Незважаючи на те, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року не містить словосполучення «соціальні права», лівова частка цих рішень стосується саме соціальних прав. ЄСПЛ, ухвалюючи рішення з соціальних питань, посилається на частину першу статті 6 Конвенції, яка послуговується таким терміном, як «права цивільного характеру»: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру» [24, с. 37].

Стаття 47 визначає право кожного на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду. Питання забезпечення права кожної людини на житло є одним із найбільш проблемних в Україні. В сучасних умовах, коли Російська агресія залишила без житла 420 тисяч громадян України [25], реалізація такого права викликає значні труднощі.

Стаття 48 визначає право кожної людини та громадянина на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Стаття 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. також визначає, що будь-якій людині повинні бути забезпечені достатнє харчування, одяг і житло, умови її життя повинні постійно поліпшуватися. Стверджуючи «основне право кожної людини на свободу від голоду», Пакт ставить за обов'язок державі приймати необхідні заходи для поліпшення методів виробництва і розподілу продуктів харчування, більш ефективного використання природних ресурсів. Конвенція МОП № 117 «Про основні цілі і норми соціальної політики» встановлює, що при визначенні прожиткового мінімуму

приймаються до уваги такі основні потреби сімей працюючих, як продукти харчування і їх калорійність, житло, одяг, медичне обслуговування й освіта.

Слід зазначити, що в останні роки в Україні значно загострилися проблема щодо дотримання права щодо дотримання права на достатній життєвий рівень. Події, які здійснюються в Україні, не могли не відобразитись на фінансовому становищі більшості українців. Значно зменшився обсяг соціальної допомоги громадян, що, з одного боку, виправдано наявною ситуацією в державі, але це порушує конституційні права людини. Зростання цін на паливо зумовило підвищення тарифів на перевезення пасажирів у громадському транспорті; відбулось чергове підвищення тарифів на електроенергію, що майже вповнину збільшило витрати громадян за цією статтею видатків; підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги є одним із основних факторів високої інфляції; девальвація гривні призвела до зростання цін тощо. У частині набору продовольчих товарів спостерігається невідповідність медичним нормам споживання продуктів харчування.

Тобто ситуація щодо права на достатній життєвий рівень залишається досить проблематичною і має тенденцію до погіршення через військову агресію з боку Росії.

Стаття 49 Конституції передбачає права людини на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. Аналіз прецедентної судової практики ЄСПЛ щодо рішень вітчизняних судових інстанцій у частині спорів, пов'язаних із реалізацією права на охорону здоров'я, дає змогу констатувати її відносну «молодість». Практика Суду щодо скарг на порушення права на охорону здоров'я правоохоронними та судовими органами України свідчить про необхідність підвищення рівня захисту означеного права на національному рівні шляхом: здійснення правової освіти населення; ознайомлення уповноважених учасників судочинства з конвенційними положеннями щодо забезпечення права на охорону здоров'я, а також з практикою їхнього застосування ЄСПЛ; внесення змін до відомчих / міжвідомчих нормативно-правових документів, які визначають правові відносини у вказаній сфері [26, с. 44]

Право на охорону сім'ї, дитинства, материнства і батьківства встановлено ч. 3 ст. 51, ч. 3 ст. 52 Конституції, де зазначено, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою, утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу [1]. Слід зазначити, що право на повагу до сімейного життя є декларативною нормою, вона не має правової санкції, тому може лише сприяти виникненню зазначених відносин. Таємниця приватного життя забезпечує автономію особистості в суспільстві, збереження індивідуальності, дозволяє обмежити індивіда від усіх інших і кожного. Приватне життя має різноманітні прояви. Деякі аспекти приватного життя взагалі не регулюються законодавством (наприклад, відносини дружби, поваги, любові та ін.), проте таємниця приватного життя підлягає охороні [27, с. 153]. Необхідно зазначити, що право на сім'ю є одним із найважливіших прав особистості. Воно є складовою частиною єдиного комплексу її немайнових прав. Держава створює людині умови та забезпечує охорону права на сім'ю, а також таємницю сімейного життя, заохочує та підтримує осіб, які вирішили створити сім'ю. З цією метою право на сім'ю, на повагу до сімейного життя, охорону від будь-якого втручання в сімейне життя та від розголошення інформації про особисте життя закріплені на рівні правового принципу в міжнародному праві, а також визначене законодавством України. Будь-яке нехтування важливості та необхідності забезпечення права на сім'ю знецінить сам інститут сім'ї та його призначення.

Висновки. Таким чином, однією з найважливіших проблем, що виникають під час реалізації основних прав і свобод, зокрема і соціальних, є питання про сфери їхнього застосування, а також обсяг свободи в змісті кожного з переліку прав. На жаль, конституційні норми відображають переважно опосередкований тип діяльності держави в соціальній сфері. Не сформульована чітка і пряма відповідальність держави перед людиною і громадянином, а також індивіда перед державою. Адже гідне життя може бути забезпечене в тому випадку, якщо кожній людині будуть надані належні і рівні можливості задоволення всіх первинних життєвих потреб: у праці, харчуванні, житлі, охороні здоров'я та освіті. Важливо наголосити, що для забезпечення на практиці соціальних прав людини важливо опрацювати і реалізувати категорію «соціальні обов'язки», в тому числі соціально відповідальні, держави, великого бізнесу, кожного члена громадянського

суспільства. Без належних, кореспондуючих прав обов'язків ставити питання про належні соціальні права не є можливим ні в теоретичному сенсі, ні в практичній площині. Крім того, слід враховувати, що проведення соціальної політики неможливе сьогодні без належного багатоаспектного формування та розвитку відповідної судової системи. Беручи це до уваги, слід розглянути можливість створення в Україні соціальних судів, а також доцільно було б залишити у минулому формально-юридичне трактування Конституції України та створити нове правове підґрунтя задля забезпечення умов формування якісного механізму захисту соціальних прав людини в Україні.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Волкова В.О. Соціальні права особи: поняття, сутність, особливості. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 39-42.
3. Бадида А.Ю. Соціальна держава в умовах глобалізації: теоретичні та порівняльно-правові аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2017. 224 с.
4. Міщенко А.В. Конституційно-правове регулювання обмеження соціально-економічних прав людини: Європейський досвід та його значення для України : дис. ... док. філософії : спеціальність Право. Київ, 2022. 266 с.
5. Новицький В.В. Юридичні гарантії прав людини: порівняльний аналіз : дис. ... док. філософії : спеціальність Право. Київ, 2021. 270 с.
6. Ковалюмнус Е.Л. Правовий механізм захисту трудових і соціальних прав суддів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2021. 246 с.
7. Петроє О.М. Соціальні й гуманітарні права людини та функції держави щодо їх забезпечення. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. 2(50). С. 1-8.
8. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 26.11.2022).
9. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 26.11.2022).
10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 26.11.2022).
11. Декларація про право на розвиток від 4 грудня 1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_301#Text (дата звернення: 26.11.2022).
12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 04.07.1950 р., ратифікована Законом від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 26.11.2022).
13. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 01 серпня 1975 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text (дата звернення: 26.11.2022).
14. Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text дата звернення: (26.11.2022).
15. Мудрий Я. М. Словник-довідник термінів з Європейської інтеграції – Glossary of Terms on European Integration : словник / Я.М. Мудрий ; за ред. М. Бойцуна, Я.М. Мудрого, О.М. Рудіка. Київ : Міленіум, 2009. 588 с.
16. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави Київ, 2001. 176 с.
17. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 992 с.
18. Данішевська Валентина. Вітальне слово Голови Верховного Суду Валентини Данішевської. *Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції» (м. Київ, 4 вересня 2020 року)*. Київ, 2020. 424 с.
19. Майже 14 мільйонів людей були змушені залишити свої домівки через війну, ООН. URL: https://lb.ua/society/2022/05/12/516601_mayzhe_14 mln_ukraintsiv_buli_zmusheni.html (дата звернення: 27.11.2022).
20. Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-16> (дата звернення: 27.11.2022).
21. Оксана Епель. Чи є відсутність у державі коштів на виплату пенсій поважною причиною для невиконання судового рішення. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/197341chiyevidsutnistuderzhavikoshtivna-viplatu-pensiy-povazhnoyu-prichinoyu-dlyanevikonannyasudovogorishennya> (дата звернення: 27.11.2022).
22. Гуйван П.Д. Право на справедливий суд: сутність та темпоральні виміри за міжнародними стандартами: монографія. Харків : Право, 2019. 584 с.
23. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Шмалько проти України (заява № 60750/00 від 20.07.2004 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_226#Text (дата звернення: 27.11.2022).
24. Задорожня Галина. Соціальні права в Європейському праві. *Соціальні права та їх захист*

Проблеми трудового права та права соціального забезпечення

адміністративним судо: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції» (м. Київ, 4 вересня 2020 року). Київ, 2020. С. 37-42.

25. Шуляк Олена. Понад 420 тисяч громадян України внаслідок бойових дій втратили житло або воно потребує ремонту. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3488104-v-ukraini-ponad-420-tisac-ludej-vtratili-zitlo-abo-potrebuut-dopomogi-u-jogo-remonti.html> (дата звернення: 27.11.2022).

26. Заєць Інса. Застосування рішень Європейського суду з прав людини в аспекті забез-

печення права на охорону здоров'я. *Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 4 вересня 2020 року). Київ, 2020. С. 42-45.

27. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / За ред. Ю.С. Червоного. Київ : Істина, 2003. 464 с.

*Князькова Л. М.,
доцентка кафедри права
Маріупольського державного університету*